بررسی

به بهانه انتشار کتاب «فقه حکومت اسلامی و تحول آن» نوشته عبدالرزاق احمد سنهوری

یوتوپیای بین‌الملل شرق

رضا باقرزاده مقدم

اواخر سال گذشته، کتاب «فقه حکومت اسلامی و تحول آن» نوشته عبدالرزاق احمد سنهوری و ترجمه صباح زنگنه، توسط نشر نی و با تیراژ ۵۰۰ نسخه منتشر شد. این کتاب که از معدود کتاب‌های مرجع در فقه سیاسی و حقوق اسلامی از دیدگاه اسلام و از آثار مهم منتشرشده پس از سقوط امپراتوری عثمانی و پایان خلافت است، به‌واقع رساله دوم دکترای سنهوری است که در سال ۱۹۲۶ توسط او به دانشگاه لیون ارائه شده است. وی در این کتاب کوشیده است دیدگاه همه مذاهب اسلامی را بررسی و مشترکات استنباطی خود را به‌صورت بسیار علمی، منسجم و عملی عرضه کند؛ هرچند پایه و اساس مورد استناد وی، فقه ائمه اهل سنت بوده و سایر مذاهب را تنها به‌عنوان نظریه‌های گذرا و شاهد تلقی کرده است. سنهوری که از نظر فقهای بزرگ و استادان حقوق در جهان اسلام به‌عنوان پیشتاز و پدر معنوی حقوق‌دانان شناخته می‌شود، در تدوین قانون مدنی مصر، سوریه و عراق و قانون اساسی کویت، در دوره‌های مختلف حیات فکری و مبارزاتی‌اش، نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. او مدتی وزیر معارف مصر و زمانی دومین رئیس دیوان عدالت اداری مصر بود.

هرچند در بعضی از کتاب‌های فقها و دانشمندان مسلمان، مباحث مربوط به حکومت در زیرمجموعه مباحث کلامی و اعتقادی ذکر می‌شود و قواعد آن کمتر در مباحث شریعت و فقه قرار گرفته است، اما به هر رو، موضوع حکومت و ولایت یا خلافت، در مذاهب اسلامی، حجم زیادی از تألیفات و پژوهش‌ها را حتی در مباحث ...

گروه اندیشه: تخریب جهانی محیط‌زیست برای اولین‌بار مسئله بقای محیط‌زیست و ادامه گونه انسان را مطرح کرده است. امسال گرم‌ترین سال در صد سال گذشته بود. به‌جز گرمایش زمین بر اثر گازهای گلخانه‌ای، تغییر دمایی فصول در مناطق جغرافیایی، خشک‌سالی، ذوب‌شدن یخ‌های قطب و بالاآمدن سطح آب، سوراخ‌شدن لایه ازن، انقراض بسیاری از گونه‌های حیوانی، گیاهی و ...، برخی دیگر از مشکلات محیط‌زیست هستند. ارتباط این تخریب گسترده با نیروهای تولیدی سرمایه‌داری در آثار مارکس و انگلس بحث شده است.

سرمایه‌داری، فقط با تخریب منابع اصلی ثروت یعنی زمین و کارگر است که در مسیر رشد قرار می‌گیرد. آیا حل بحران محیط‌زیست بدون توجه به نقش آن در تأمین ارزش و انباشت در فرماسیون سرمایه‌داری و بدون دگرگونی این فرماسیون، امکان‌پذیر است؟ چقدر می‌توان به اثرگذاری نهادهایی که در مورد محیط‌زیست فعالیت می‌کنند، امیدوار بود؟ نمونه اعلای آن حزب سبزهای آلمان بود که در اتحاد با مرکل از بمب‌های خوشه‌ای حمایت کرد.

پنجشنبه گذشته سمیناری با همین مضمون با عنوان «محیط‌زیست، سرمایه و سلطه» در مؤسسه پرسش برگزار شد. نخست نیما عیسی‌پور درباره بت‌وارگی طبیعت صحبت کرد. سپس جواد گنجی به ارتباط شهرنشینی و به‌تبع آن حاشیه‌نشینی اجباری طبقات پایین و سلب مالکیت گسترده در تاریخ سرمایه‌داری پرداخت. او نتیجه بلافصل سیاست‌های نولیبرال را گسترش طبقه گسترده‌ای از کارگران غیرماهر، ایجاد سونامی‌های بیکاری، تخریب گسترده زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی بسیاری از کشورهای جهان سوم، ایجاد بخش غیررسمی کار، دامن‌زدن به تنش‌های اقتصادی، مذهبی و قومی در شهرها، فراگیرشدن نیروهای مافیایی و زیرزمینی در عرصه اقتصاد شهری و بسیاری معضلات و مسائل دیگر دانست که همگی نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد و گسترش پدیده زاغه‌نشینی داشته‌اند.

در آخر مراد فرهادپور از گفتار ایدئولوژیک انکار در جهان امروز و به‌صورت خاص، انکار بحران محیط‌زیست گفت. گفتاری با سخنگوهای فراوان؛ از میلیاردرهای نیمه‌دیوانه آمریکایی، آنهایی که هنوز اصرار دارند بحرانی وجود ندارد و با کمک پوپر و هایک، تقلا می‌کنند زمین‌شناسی و اکولوژی را از دایره علوم خارج بگذارند. فرهادپور تأکید دارد انتخاب ما دیگر بین توحش و تمدن نیست، چون این انتخاب پشت‌سر ماست.

او معتقد است سرمایه‌داری خود را با ذات خود یکی کرده و این توحش، همگانی شده است. از نظر او، ایدئولوژی در مقام انکار، یعنی گسترش توحش در همه‌جا.

برای فرهادپور این انکار به معنای پایان سیاست نیست، بلکه به معنای مواجهه با دوگانه‌هایی است که توحش را با هم همگانی می‌کنند. بااین‌حال، او نشان می‌دهد از دل کلی‌شدن این توحش است که استثناهایی بیرون می‌آید و از آنجاکه سرمایه‌داری توحش را یکدست کرده، پس این فرم‌ها نیز می‌توانند پس از مدتی یکدیگر را پیدا کنند.

آنچه در ادامه می‌خوانید، متن ویراسته دو سخنرانی اول در کنار گزارشی از بحث مراد فرهادپور در این همایش است:

سمینار «سرمایه‌داری، سلطه، محیط‌زیست» با حضور مراد فرهادپور، جواد گنجی و نیما عیسی‌پور برگزار شد

توحش همگانی و ایدئولوژی انکار

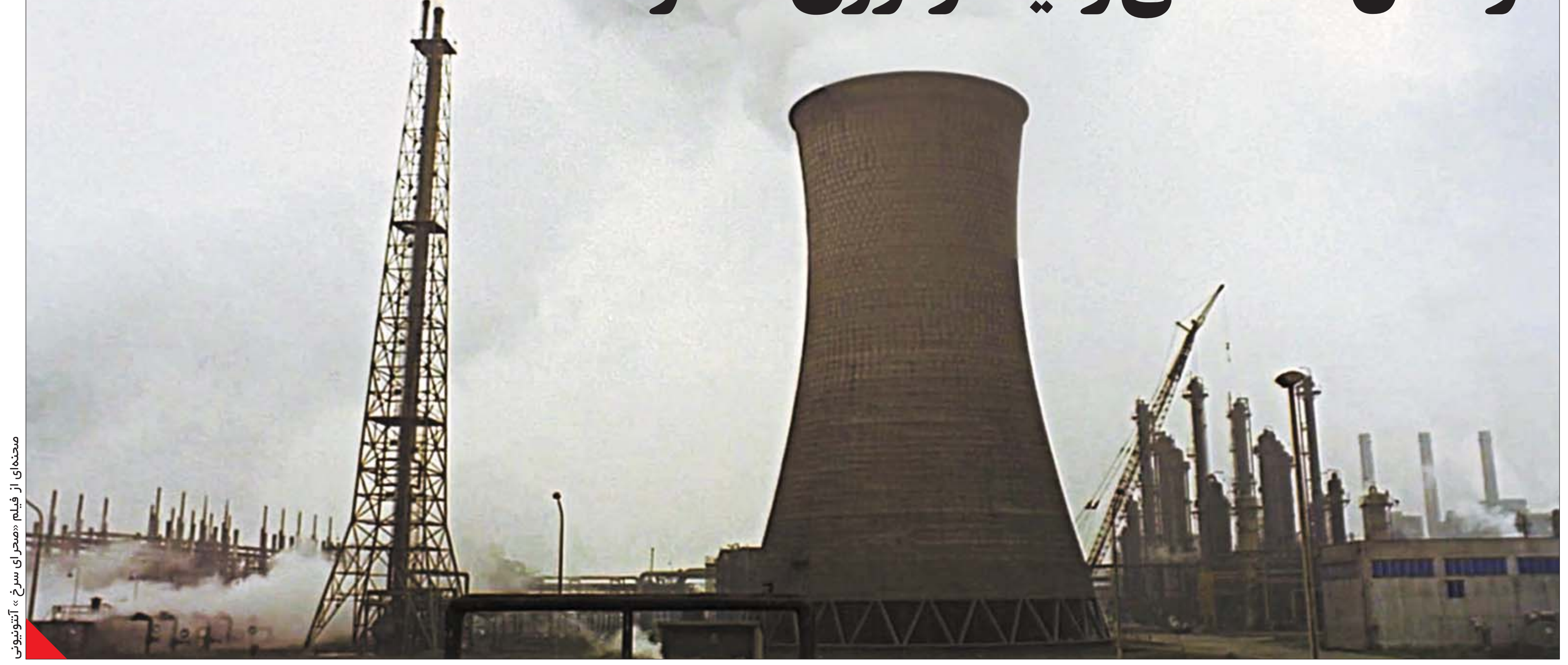

مراد فرهادپور: بحثم را با اصطلاحات بی‌معنا و گمراه‌کننده «سرمایه‌داری هار»، «سرمایه‌داری نولیبرال هار»، «نولیبرالیسم تاجری هار» و... آغاز ...

ندارد بنابراین بشریت توحش را انتخاب کرده و شاهدیم که وضعیت کنونی ما چیزی نیست جز توحش. به همین خاطر بی‌دلیل است واژه‌ای به آن اضافه کنیم. چه بگوییم واقعیت، چه سرمایه‌داری و نولیبرالیسم و جهانی‌شدن و چه بگوییم توحش، همه یکی و مترادف هم هستند و به شکل‌های مختلف بیانگر وضعیتی هستند که در آن به‌سر می‌بریم. برای اثبات این بحث می‌توان به سوریه اشاره کرد که همه طرف‌های درگیر شکل جنگیدن‌شان معنایی جدید به توحش بخشیده است؛ البته به‌استثنای کوبانی که در ادامه به آن خواهم پرداخت. تأکید بر این توحش نه‌فقط به دلیل کشتار بیش از ۲۰۰ هزار نفر در سوریه یا استفاده از بمب شیمیایی یا بمب‌های خوشه‌ای و بشکه‌ای، بلکه به‌دلیل لوث‌شدن مسئله کشتار است. اینکه این اتفاق آن‌قدر تکرار شده و رسانه‌ها به آن پرداخته‌اند که باقی جهان با اخبار سوریه مثل اخبار روزمره و پیش‌بینی وضع آب‌وهوا برخورد می‌کنند؛ برخوردی که نشان می‌دهد توحش بیش از اعمال وحشیانه و داعش‌وار، ترکیبی است جهانی؛ در جهانی که هم‌زمان در گوشه‌ای از آن، در مدیترانه، ۷۰۰ نفر غرق می‌شوند، در گوشه‌ای دیگر، در ژاپن، برای مرگ گربه‌ای، در سطحی گسترده با حضور شهردار و ... مراسم عزاداری برگزار می‌کنند. از قضا، سویه ظاهرا متمدن چنین برخوردهایی، توحش امروز جهان را بیشتر رو می‌آورد تا صرف کشتن و آتش‌زدن و سر بریدن که در کل تاریخ بشریت وجود داشته اما با یک تفاوت: در گذشته اینترنت و صفحات اجتماعی وجود نداشت تا در آن توحش را به اشتراک بگذارند.

انتخاب ما بین توحش و تمدن نیست، چراکه این انتخاب پشت‌سر ماست. همه نظام‌ها و قدرت‌ها به یک اندازه درگیر این توحش هستند و از این نظر نقش انکار در مقام ایدئولوژی رو می‌آید. حضور این توحش فراگیر است و همه را دربر می‌گیرد. انکار ایدئولوژیک با پایان ایدئولوژی و پایان سیاست متفاوت است. انکار به این معنا است که انتخابی وجود ندارد و ما همه توحش را قبول کرده‌ایم؛ هم در ارتباط با طبیعت ثانویه و هم در ارتباط با طبیعت بیرون. کافی است نگاهی به روزنامه‌های مطرح دنیا بیندازید تا متوجه شوید که چگونه قطب‌های دوگانه کاذبی برای آن شکل گرفته است. به محض اینکه ...

سیاست به اخلاق بود. چون بدون اینکه سیستم تغییر کند ویترین آن عوض می‌شود. جالب اینکه در تمام این دوره، دولت‌ها حدود ۸۰۰ میلیارد دلار از مالیات مردم را به بانکدارها دادند تا از ورشکستگی آنها جلوگیری کنند. در این دوره نه‌تنها آزادسازی و حرکت به ...

بی‌معناشدن اسامی و نمادهایی است که در گذشته معنی داشتند، مثل رادیکالیسم. این انکار به معنای پایان سیاست نیست، بلکه به معنای مواجهه با دوگانه سیستم و نخبگان است که با هم توحش را همگانی می‌کنند. وقتی از توحش به‌عنوان یک کل جهان‌شمول ...

شهری‌شدن و اکولوژی زاغه‌نشینی

جواد گنجی

بت‌وارگی طبیعت

نیما عیسی‌پور

ریویو

میترا؛ ایزد فئودالیسم

جواد لگزیان

راینهولد مرکلباخ در کتاب «میترا (آیین و تاریخ)» تلاش دارد از آیین رازوری میترا، تصویری نو ترسیم کند. در این کتاب ردپای آیین میترا از جمع‌های شکارچی اولیه تا پادگان‌های رمی دنبال می‌شود؛ ردپایی که از ایزدی برخاسته از رسوم فئودالی می‌گوید که به پایین‌دست آداب وفاداری به فئودال می‌آموخت و به بالادست رسوم سروری فئودالی.

در نظر مرکلباخ از زمان انتشار اثر فرانتس کومون (۱۸۹۶-۱۸۹۸) دو شناخت تازه تصور ما را به‌شدت دگرگون کرده‌اند: ۱-این شناخت که واژه ایرانی میترا مفهوم «قرارداد» را دارد و تجسم بنای جامعه از رابطه شخصی و قراردادگونه‌ای میان یکایک انسان‌هاست. چنین معنای کارکردی از آیین میترا تصویرگر (ویژه‌ی) میترای رمی نیز هست. ۲-در کندوکاوهای زمین در اُستیا (Ostia) روی موزاییک کف زمین، تصویر نردبانی با هفت پله یافت شد که بر روی آن هفت تصویر (نشان) مقام مقدس رازها ترسیم شده است. در سطح میان هفت پله نمادهای (سمبل) این مقام‌ها دیده می‌شوند. ما هم‌اکنون می‌دانیم که هر یک از نمادها به کدام مقام تعلق دارد و این کلید را در دست داریم تا بسیاری از ترکیب‌های نمادها را که ما در بناهای میترا با آنها برخورد می‌کنیم، در ارتباط با یکی از هفت مرحله (مقام) قرار داده و معنای رازآمیز آن را بازیابیم. مجموعه آموزش رازهای میترا در این نمادها نهفته است.

به نظر مرکلباخ از سوی دیگر، امروز شرایط برای تصویرسازی رازهای میترا، نسبت به زمان کومون، بسیار مناسب‌تر است: متن‌های کهن ایرانی بیش‌ازپیش از راه ترجمه‌ها درک شده‌اند، تا جایی که می‌توان درباره مراحل پیشین با اطمینان بیشتری داوری کرد. دیرتر ...

... ارتقای (پیرو) پذیرفته‌شده زنده در این هفت مقام، با رستاخیز پس از مرگ او همخوانی داشت که روح او پس از مرگ برخاسته و از راه فضای هفت سیاره به آسمان ستارگان ثابت می‌رود. آیین میترا یکی از شکل‌هایی بوده که در آنها تقدس کیهانی دوران باستان پسین‌تر بیان خود را یافته است.

از نگاه مرکلباخ، رازهای میترا ریشه در آیین ایرانی دارد اما چنان ...

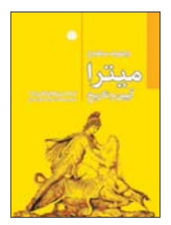

میترا، آیین و تاریخ
راینهولد مرکلباخ
ترجمه: توفیق گلی‌زاده
ملیحه کرباسیان
ناشر: اختران
قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

نیرومند از میان اندیشه یونانی گذشته که گویا آیین تازه‌ای شده است اما این نکته که گسترش رازهای میترا در همخوانی با گسترش مسیحیت پنداشته شده، تصوری نادرست است: رازهای میترا کاملا از گروه‌های اجتماعی دیگری جز مسیحیان آمده‌اند. آنها خود را در تضاد با آیین ...